

EU i hånden

Føles euroen som EU i hånden og vil den nogensinde kunne skabe forestillingen om det europæiske fællesskab som et "imagined community" i din bevidsthed? Et kulturvidenskabeligt og skeptisk syn på euroens betydning.

Af Lisa Rosèn

Den nye europæiske mønt/seddel ligger allerede i lommen på cirka 302 millioner europæere. Dagligt bliver euroen udvekslet i supermarkedet, i baren. Den gør det fælles marked og eksistensen af EU tilstedeværende i hverdagen. EU er ikke længere forbeholdt politikere og forretningsmænd. Euroen er et tegn på, hvordan EU hjælper os med at overskride traditionelle grænser og skaber plads til individet i et helt igennem liberalt fællesskab.

Fremtiden ser lovende ud i lyset af euroens introduktion. Visionerne er mange og store i de omfattende informationskampagner vedrørende indførelsen af den fælles mønt. Ifølge det overordnede slogan *Euroen: EU i hånden* gør euroen bogstaveligt talt den Europæiske Union virkelig i hånden på den almindelige europæiske borger – og forbinder os på tværs af nationale grænser. Åbensindet samarbejde – forenet i et frit og liberalt fællesskab, der stiller garanti for lighed. De visionære bekendtgørelser i forbindelse med lanceringen af euroen klinger sympatisk, men virker næsten for rosenrøde til at være sande. Denne skepsis danner baggrunden for min artikel, hvor jeg igennem en kulturvidenskabelig kritik vil forsøge at opnå en mere nuanceret forståelse af euroens betydning. Dette vil vise, hvordan symbolikken som euroen er ompundet af ikke blot er selvmodsige, men også må anses for særdeles problematisk indenfor en multikulturel diskurs.

Min artikel tager udgangspunkt i ideen om at indførelsen af den europæiske møntfod er mere end et udelukkende økonomisk anliggende. Euroen implikerer vigtige politiske og kulturelle aspekter. Dette fremgår ikke blot af den retorik, som omgiver diskussionen af euroen, men også i en kulturvidenskabelig fortolkning af dens betydning. Euroen har en tæt forbindelse til EU, som politisk projekt, der ydermere tillægger en mere kulturel dimension til euroens

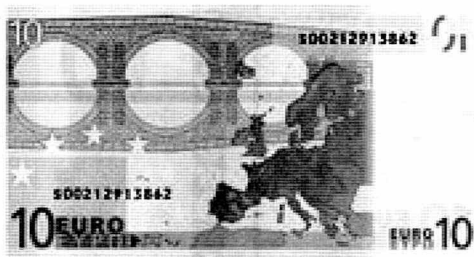
rolle. Dette bliver særligt tydeligt ved overvejelsen af euroens symbolske funktion: euroen griber ind i millioner af almindelige menneskers hverdagsliv og gør EU tilstedeværende på alle niveauer af samfundet. Mit argument er, at euroen ikke blot afspejler den europæiske union og dens fremtid, men også fungerer som et centralt redskab i den europæiske integrationsproces. Euroen reificerer EU i hånden på de europæiske medborgere, men styrer også deres forestilling om Europa som værende en enhed. Med stærke paralleller til brugen af symboler indenfor en national kontekst kan indførelsen af euroen ses som et forsøg på at skabe generel opbakning omkring det europæiske projekt. Euroen er ikke blot et symbol på en europæisk identitet, men også en agent for skabelsen og styrkelsen af en europæisk bevidsthed. Det er min påstand at dette er reflekteret i den semiotik, som er afbildet på euroens mønter og sedler. Euroen er mere end et betalingsmiddel. Den anvendte symbolik indebærer et bredere budskab med vigtige kulturelle implikationer. Den definerer værdier og viderebringer radikale visioner om emner, såsom den fremtidige organisering af samfundet og rammerne for kollektiv identitet.

Euroen i et kulturvidenskabeligt perspektiv

Jeg vil indlede min artikel med en teoretisk del, hvor jeg vil diskutere betydningen af national valuta og funktionen af symboler i relation til euroen. Euroen er ikke blot et passivt symbol, men også et semiotisk redskab og symbolsk budbringer, der bliver anvendt i konstruktionen af en europæisk enhed. Derefter vil jeg gå over til en mere detaljeret analyse af den semiotik, som er blevet brugt i formgivningen af euroen. Før jeg for alvor tager fat på analysen vil jeg lave et sammendrag af de ideer, der ligger til grund for udviklingen af motiverne trykt på mønter og

pengesedler. Dette vil jeg gøre ved brug af udtalelser fra de involverede designere, samt ved at referere artikler og information produceret i forbindelse med lanceringen af euroen. Inspireret af antropologen Gerd Baumanns bog *The Multicultural Riddle* vil jeg efterfølgende forsøge, at dekonstruere euroens symbolik. Dette vil afdække, hvordan euroen afbilder et Europa, der er hverken etnisk eller religiøst neutralt og samtidig stiller Europa i et paradoksal forhold til nationalstaten. På grundlag af analysen vil jeg desuden hævde, at euroen trods sin funktion som redskab i en bevidst konstruktion spiller på essentialistiske tangenter. Ved første øjekast ser det ud som om euroens formål er at skabe en neutral basis, hvorpå der kan bygges bro mellem forskellige identiteter. Resultatet af dette forsøg er imidlertid antagonistisk: samtidig med at euroen reificerer allerede eksisterende identitetskategorier, fremmer den ideen om et uniformt og eksklusivt Europa. Snarere end at opløse og overkomme forskelle er det mere sandsynligt, at euroens implicite budskab vil skabe spændinger og følelser af ulighed både udadtil og indadtil.

I artiklen vil jeg udelukkende skrive ud fra et kulturvidenskabeligt perspektiv. Derfor vil jeg hverken diskutere euroens økonomiske aspekter eller forsøge at finde paralleller mellem euroens semiotiske budskab og den aktuelle formation af politiske strukturer. Jeg vil heller ikke involvere mig i det politiske spørgsmål om eksistensen af et demokratisk deficit, der muligvis kunne have forbindelse til euroen, som redskab for at skabe politisk opbakning og legitimitet. Ikke desto mindre mener jeg, at et tværfagligt studie er påkrævet for at opnå en fyldestgørende forståelse af euroens rolle og effekt. Personligt ville jeg have foretrukket, at gå mere i dybden med de vidtrækkende informationskampagner om euroen og hvordan disse eventuelt kunne

sættes i forbindelse med EU kommissionens generelle kulturpolitik. Det ville også have været berigende at undersøge, hvilken betydning og fortolkning euroen egentlig tillægges i hverdagslivet. Alt sammen aspekter, som ville bidrage til en bredere forståelse af emnet. I denne omgang må jeg desværre begrænse mig til et mere snævert fokus.

EUROEN SOM SYMBOL OG SEMIOTISK REDSKAB

I det følgende afsnit vil jeg forsøge at indkredse euroens symbolske værdi. Først vil jeg drage paralleller til den rolle, som national valuta er blevet tilskrevet. Derefter vil jeg udforske den dynamiske funktion af symboler, hvilket vil vise at de ikke kun afspejler, men også konstituerer vores opfattelse af virkeligheden. Dette vil blive sammenfattet i en forståelse af euroen som et redskab for konstruktion i kraft af dens rolle som symbolsk budbringer.

Den symbolske værdi af valuta

Indenfor kulturvidenskabelig teori er valuta ofte blevet set som et symbol forbundet med nationalstaten. Valuta er blevet placeret ved siden af andre nationale attributter, såsom flag, nationalhymner og nationale helligdage. Endvidere er valuta blevet betragtet som alment associeret med national suverænitæt og statens magt (Shore, 2000:90; Szász, 1991:35). Ud fra dette fremgår det, at valuta ikke blot er et spørgsmål om økonomi, men også har en vigtig funktion som kulturelt og politisk symbol. Derfor er det ikke overraskende, at et hyppigt argument imod at skifte den nationale valuta ud til en fælles europæisk mønt har været, at det ville være ensbetydende med at afgive suverænitæt. (Hyperlink 6). Euroen er blevet anset for at være det hidtil mest signifikante symbol for europæisk

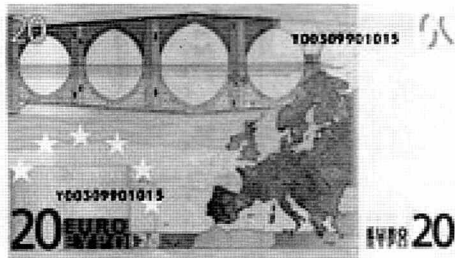
integration og identitet og er blevet betegnet som det europæiske ideal i kød og blod (Shore, 2000:90).

Symbolers konstruktive funktion

Imidlertid bør symboler ikke forstås som rene udtryk for den faktiske virkelighed. Antropologen Chris Shore argumenterer på grundlag af A.D. Cohens teori, at symboler ikke blot reflekterer den politiske virkelighed. De er aktivt med til at konstituere den. På lignende vis hævder den svenske etnolog Orvar Löfgren, at symboler anvendt indenfor den nationale kontekst fortløbende er med til at konstruere og rekonstruere den nationale kultur og identitet. Således betragtet er symboler noget der aktivt påvirker og styrer vores måde at opfatte sociale grænsedragninger på, vores følelse af kollektiv identitet og vores erfaring af selvet (Löfgren, 1989:12, Shore, 2000:91). I artiklen *The use of symbols in the drive for a European integration* diskuterer Peter Odermatt yderligere, hvordan symboler er med til at skabe solidaritetsfølelse ved at virke konstituerende for mentale konstruktioner (Odermatt, 1991: 217). Dette har visse paralleller til Walker Connors opfattelse af symbolers funktion i forbindelse med hans begreb *ethnonationalism*. Symboler giver mulighed for at opnå følelsesmæssig loyalitet til et politisk projekt og Connor påpeger, hvordan brugen af symboler i den nationalstatslige kontekst ofte henviser til etniske snarere end rationelt baserede politiske bevæggrunde. Connor opfatter symboler som budskaber, der taler uden ord og han understreger deres evne til at appellere til følelser (Connor, 1993:384).

Euroen som redskab

Den aktive funktion tillagt symboler gør dem til egnede redskaber. Chris Shore analyserer i bogen *Building Europe – The Cultural Politics*

of *European Integration* (2000), hvordan symboler indenfor den europæiske integrationsproces antager instrumentel karakter. Ifølge Shore har der indenfor den europæiske unions institutioner været et skift i den teoretiske forståelse af integration. Troen på den neo-funktionalistiske teori (der mener at økonomisk integration automatisk fører til politisk og kulturel integration) forsvandt langsomt, da erfaringen viste tegn på at den ikke holdt (Shore, 2000:20-1). Resultatet blev, at der i 1980erne opstod en særlig interesse for mere kulturelt definerede aspekter. Brugen af symboler blev et centralt redskab i forsøget på at skabe folkelig opbakning til det politiske projekt for europæisk integration og man introducerede for eksempel det europæiske flag og det europæiske pas (ibid.:42, 44-7). Odermatt argumenterer i forlængelse af dette, at produktionen af de fælles europæiske symboler blev rettet mod den enkelte borgers hverdagsliv for at give denne følelsen af at befinde sig i et større europæisk fællesskab (Odermatt, 1991: 218).

De omfattende informationskampagner i forbindelse med frigivelsen af den fælles mønt tilskriver Euroen en lignende betydning.

(...) the currency is a vehicle for values and ideals (...). (CEC, 1998:14)

If we are successful, we significantly will help to convince Europeans that Europe is not some abstract or vague idea, but something real, something living. (Schmid, 2001:2)

Det første citat er taget fra brochuren *Communication from the Commission: on the information strategy for the Euro* og det andet er fra en tale af Wim Duisenberg, den tidligere direktør for den Europæiske Centralbank. Udtalelserne tilkendegiver den indsats, der har været lagt i de omfangsrige informationskampagner i forbindelse med introduktionen af euroen og viser en tydelig bevidsthed om euroens symbolske funktion

og dens rolle som redskab i konstruktionen af et fælles Europa. Euroen kommunikerer visionerne om det europæiske projekt videre til 302 millioner mennesker og derfor anses symbolikken i dens tegnsprog for særdeles betydningsfuld. Euroen kan på grundlag af forventningerne til dens indflydelse fortolkes som en stærkt kodet budbringer udsendt fra hjertet af den Europæiske Union.

Symboler som kommunikation

På baggrund af disse teoretiske antagelser er det min påstand at semiotikken brugt i euroens design er en nøgle til at forstå de centrale visioner i det europæiske projekt. Dette betyder, at vi ved at aflæse symbolerne afbildet på mønter og sedler måske kunne få begreb om, hvad euroen som redskab er ved at konstruere og hvad implikationerne af dette muligvis kunne være. Hvis rollen som budbringer bliver tilskrevet den fælles europæiske valuta indebærer det at euroen bliver til et spørgsmål om kommunikation. Derfor vil modtagelse og respons på euroens budskab være afgørende for dens egentlige betydning. Det ville have været optimalt at supplere analysen med en kvalitativ undersøgelse af euroens modtagelse og folkelige fortolkning, men i denne omgang vil jeg begrænse mig til den ene side af processen og foretage en teoretisk diskussion af det budskab, som euroen bærer med sig.

ET SYMBOL PÅ FRED OG HARMONI¹⁾

“To give a symbolic meaning to the pictures, we used doors and windows on the one side of the note, to show openness,” Kalina explained. “The reverse side shows bridges, to show our connections” (Citat: Read, 2001).

Den grafiske designer Robert Kalina står bag motiverne trykt på de nye eurosedler og dette er hans forklaring af de styrende ideer i

udarbejdelsen af de enkelte symboler. Det er en gentagende opfattelse afspejlet i informationsmateriale og artikler, at de åbne vinduer og portaler skal signalere tilgængelighed og gennemsigtighed (Kihlstrom, 2001). De byder dig velkommen og inviterer dig indenfor – fremstiller Europa som et åbent og lettilgængeligt sted. Broerne står for viljen til samarbejde og muligheden for at mødes på fælles grund. Vandoverfladens ro, hvori broerne bliver reflekteret viser de fredelige omstændigheder for sådan en forening. Dette kunne være et symbol for euroen selv – euroen er flere steder fremstillet, som beviset på en europæisk forening baseret på ønsket om at bevare kontinentets fred (Schmid, 2001).

Robert Kalina var underlagt en række forskrifter i udførelsen af hans design. Billederne måtte ikke kunne blive sat i forbindelse med nogen specifik nationalstat, hvilket skulle sikre lighed mellem de deltagende lande. Herved blev simple gengivelser af berømte personer og bygninger udelukket. I stedet brugte Kalina computeren til at komponere motiver af broer og vinduer: ved at smelte elementer af europæisk arkitektur opstod nye konstruktioner, der ikke længere var genkendelige (Kihlstrom, 2001; Schmid, 2001; Hyperlink 2). Efter eget udsagn bestræbte Kalina sig på at skabe *a sense of belonging, a sense of commonality*. Dette blev gjort ved at afbilde syv historiske perioder for europæisk arkitektur på pengesedlerne. Broerne og vinduerne afbildet på eurosedlerne repræsenterer forskellige arkitektoniske perioder rækkende fra antikken og op til i dag. Kalina visualiserer herved elementer af en fælles kulturarv, som et fundament for foreningen af Europa. På lignende måde refererer den Europæiske Centralbank til ideen om en fælles oprindelse, som baggrunden for det internationale symbol for euroen: Eurotegnet er inspireret af det

græske bogstav epsilon og viser tilbage til antikken, der er omtalt som den europæiske civilisations vugge. Samtidig refererer eurotegnet også til det første bogstav i ordet Europa og de to linier, der går på tværs signalerer euroens stabilitet (Schmid, 2001; Reid, 2001).

Den ene side af euromønterne er designet af den belgiske kunstner Luc Luyckx og er den samme i alle 12 deltagerlande. I forskellige udgaver viser mønterne et geografisk kort af den europæiske union, hvor parallelle linjer skærer på tværs og forbinder de tolv stjerner fra det europæiske flag. Trods de mange fælles elementer understreger flere kilder, at det ikke er euroens sigte at skabe ensformig homogenitet. Den anden side af mønterne bærer motiver fra de forskellige nationalstater, der har indført den fælles mønt. Dette klinger overens med sloganet *unity in diversity*, som ofte bliver brugt i forbindelse med det europæiske projekt: indenfor foreningen er der plads til forskellighed. Euroen tilbyder en venkabelig kommunikationsform mellem de enkelte nationale kulturer – ved at euromønterne bliver udvekslet over landegrænserne opnås et gensidigt kendskab til den rige vifte af variationer indenfor Europa. Forskelle er ikke længere opsplittende, men bliver transformeret til en positiv faktor af kulturel mangfoldighed (Schmid, 2001; Hyperlink 5).

Ringene med de tolv stjerner, et gammelt symbol for harmoni og balance, findes på EU flaget og optræder nu også på de nye euromønter og -sedler. Det er det mest almindelige logo for EU og Robert Kalina tolker det mere specifikt, som et symbol for det europæiske samarbejdes form. De tolv stjerner signalerer fællesskab og sameksistens i en selvopretholdende relation – båret oppe af cirkelens ubrydelige harmoni. Det understreger betydningen af den enkelte, men også, at den enkelte kun kan opnå sin styrke ved at være del af et fællesskab. Budskabet, som

euroen bærer med sig, signalerer frihed og lighed igennem forening (Schmid, 2001; Reid, 2001, Kihlstrom, 2001).

DEKONSTRUKTION AF EUROENS SYMBOLIK

Euroen virker umiddelbart som en forfriskende liberal ånd – befriet fra snærende nationale begrænsninger og med viljen til at bygge bro over enhver form for splittelse indenfor det europæiske territorium. EU kunne, set i dette perspektiv, blive fundamentet for et harmonisk fællesskab, hvor der er plads til forskelle samtidig med at alle var sikret lighed. Muligheden for at samarbejde, forhandle og endda slå bro mellem identiteter under fredelige omstændigheder. Måske kunne dette blive rammerne for en sand multikulturalisme, hvor modstridende nationale identiteter, etniske grupper og religiøse samfund ikke længere var foranlediget til at konkurrere med hinanden, fordi individets rettigheder ville være garanteret af EU?

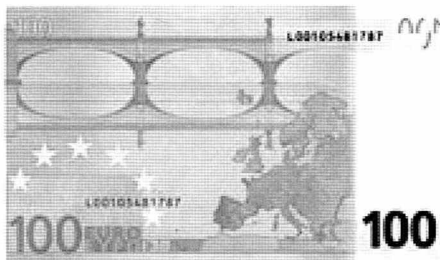
Åbenhed og harmoni – *unity in diversity*. Det er sagt, at euroen symboliserer Europa, som et frihedens rum. I det følgende vil jeg sætte spørgsmålstejn ved holdbarheden af denne påstand ved at foretage en kulturteoretisk diskussion af den anvendte symbolik på euroens mønter og pengesedler. Det er min hensigt, at dekonstruere euroens semiotiske budskab ved at konfrontere det med antropologen Gerd Baumanns multikulturelle trekant. Et begreb, som Baumann introducerer i bogen *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*, og som beskæftiger sig med betydningen af og relationerne mellem nationale, etniske og religiøse identiteter. Dette vil vise, at et nærmere studie af euroens symbolbrug får dens budskab til at ændre form. Symbolikken indeholder en række modstridende budskaber og er i fare for at spænde ben for sig selv. Den

måde, hvorpå euroen afbilder Europa, vil ikke nødvendigvis konstruere neutrale rammer, hvorunder forskellige identiteter kan eksistere ved siden af hinanden og hvor indbyrdes konflikter kan blive løst i en fredelig og harmonisk proces.

Den multikulturelle trekant – nationale, etniske og religiøse fællesskaber

Jeg vil gøre opmærksom på, at jeg ikke benægter den afgørende rolle, som opdelingen i nationale, etniske og religiøse grupper spiller i nutidig politik. Tværtimod mener jeg, at disse grupper er centrale for organiseringen af dagens samfund. Dette er også udgangspunktet for Gerd Baumanns teori, men han hævder samtidig at den stereotype anvendelse af grupperinger også er en af de største forhindringer for at skabe et samfund, hvor individets rettigheder er sikret (Baumann, 1999:14). Gruppernes forskellige opfattelse af, hvordan rettigheder skal defineres og reguleres gør det svært at opnå enighed om hvad lighed betyder i et multikulturelt samfund (ibid.) Yderligere er det karakteristisk for vores samfund, at grupperinger skærer på kryds og tværs af hinanden og derfor ikke lader sig inddele i lukkede kategorier. Mange individer falder derfor udenfor den traditionelle kategorisering. Baumann forsøger, at komme ud over dette ved at dekonstruere de forskellige kategorier og ydermere tage kulturbegrebet op til fornyet overvejelse. Han afviser den essentialistiske kulturopfattelse og erstatter det med en dobbelt diskursiv forståelse. Dette tager hensyn til den udbredte reificering af kultur, men på baggrund af definitionen af kultur som noget, der fortløbende bliver forhandlet og rekonstrueret. Kulturelle opdelinger er ikke naturgivne, men baseret på konstruktioner, der skifter form over tid. (Baumann, 1999:95).

Baumann mener, at individuelle borgerret-

tigheder er den bedste måde at opnå lighed i et samfund. Samtidig problematiserer han, hvorledes nationalstaten som udbyder disse ikke er en neutral aktør. Baumann hævder, at centrale elementer fra konstruktionen af etniske og religiøse samfund genfindes i konstruktionen af nationalstaten (Baumann, 1999:29-55). I det følgende vil jeg vise paralleller mellem Baumanns begrebsliggørelse af nationalstaten og det billede af den Europæiske Union, som euroen artikulerer. Dette vil ske ved at jeg trinvis konfronterer ideerne formidlet igennem euroens symbolik med hjørnerne i den multikulturelle trekant, der er beskæftiget med henholdsvis etnicitet, religion og national identitet. Dette vil afsløre, hvorledes euroen bruger symboler med etnisk, religiøs, såvel som national karakter.

Euroen – samler det europæiske folk

Definition af en etnisk gruppe involverer en række aspekter, såsom troen på en fælles oprindelse og en kollektiv kulturarv. Andre karakteristika, der er blevet anset for vigtige, er fælles kulturelle karaktertræk, overensstemmelse i verdenssyn, forestillingen om en kollektivt delt skæbne og en vis grad af politisk organisation (Baumann, 1999:31). Det er bemærkelsesværdigt, at alle disse temaer går igen i euroens symbolik.

Som allerede nævnt refererer eurotegnet, til ideen om en europæisk civilisation med rødder i det antikke Grækenland. Temaet med de arkitektoniske perioder implicerer også, som Robert Kalina selv påpegede, en forestilling om fælles oprindelse og kultur. Hensigten med billederne af de historiske perioder er at give følelsen af en fælles europæisk kulturarv. Valget med at illustrere en kronologisk udvikling ved at placere billederne fra den klassiske periode på 5 eurosedlen og afslutte tidslinien med en glas- og stålkon-

struktion fra det 20. århundrede på 500 eurosedlen kommunikerer ikke bare ideen om en fælles oprindelse, men også en kollektiv erfaring af historisk evolution. Udover at tilbyde en europæisk kulturarv anslår euroens symbolik ideen om en fælles skæbne. Denne gives yderligere et fremadskuende perspektiv – dørene og vinduerne på pengesedlerne er efter sigende åbne imod fremtiden, hvilket skaber ideen om et fælles fremtidigt udsyn.

Fortolkningen af euroen i lyset af disse faktorer giver mulighed for at forklare og legitimerer den økonomiske og politiske organisation på baggrund af påstande om etniske fællestræk. Euroen i form af mønter og pengesedler repræsenterer det europæiske projekt, som et neutralt og rationelt samarbejde med overvejende økonomiske bevæggrunde, men de påtrykte motiver insinuerer en samling af det europæiske folk på basis af mere følelsesmæssigt begrundede incitamenter. Budskabet afspejler en række ideer som oftest gives som karakteristiske i beskrivelsen af etniske grupper.

Euroen og spørgsmålet om religion

Robert Bellah indførte begrebet *civil religion* for at beskrive, hvordan nationalstaten hverken er en fuldstændig rationel eller religiøst neutral konstruktion. Tværtimod viser Bellah, at nationalstaten ofte gør brug af religiøse referencer for at retfærdiggøre sin eksistens (Bellah:1996:1). Min pointe er, at begrebet *civil religion*, som Bellah oprindeligt tilknyttede nationalstaten, også er anvendeligt til at indkredse elementer i euroens symbolik.

Euroens religiøse konnotationer finder sted på to niveauer. Først og fremmest er der den konkrete brug af symboler, der giver umiddelbare associationer til religion og særligt til vestlig kristendom. Ringen med de tolv stjerner symboliserer ikke blot harmoni og balance. Nummeret 12 er tilbagevendende indenfor

en religiøs kontekst: I Egypten trækker solguden Ras' tolv tjenere hans båd igennem tolv porte; Jakob havde tolv sønner; der var tolv stammer i Israel; og endelig er der Jesus' tolv disciple. Mere direkte er ringen med de tolv stjerner blevet sammenlignet med Jomfru Marias glorie, hvilket er et hyppigt forekommende symbol indenfor den romerske katolicisme (Hyperlink 1; Shore, 2000:47-8). De gotiske vinduer på 20 eurosedlen giver også et potentielt link mellem Europa og Kristendom. I genskrivningen af den europæiske historie i det 20. århundrede er det en almindelig tese, at da Europa blev samlet for første gang var det i kristendommens navn under Pave Pius II i det 15. århundrede. Her blev ordet Europa ensbetydende med kristendom (Wilson & Dussen, 1996:13, 34). At visualisere den samme periode med et vindue fra en gotisk kirke er derfor næppe en tilfældighed. Ydermere er det værd at bemærke, at de gotiske vinduer refererer til en vestligt defineret kristendom og ikke til den græsk- eller russisk-ortodokse.

På et mere abstrakt niveau har euroens symbolik i sig selv religiøse overtoner. I et interview udtrykker Kalina sin bestræbelse på at formidle *"The spirit of access and transparency"* igennem hans billeder (Schmid, 2001). Dette giver indtrykket af et nærmest overjordisk samfund med referencer til et højere mål. Aspektet af en fælles mening og opgave er også en nærliggende association andetsteds. Ideen om at skue ind i en fælles fremtid, illustreret ved de åbne døre og vinduesbuer, har i mine øjne en næsten metafysisk form. Fællesskabet er defineret på grundlag af det ukendte, en skæbne, som kun er symboliseret ved brugen af lys, hvilket iøvrigt er et tilbagevendende symbol indenfor religion. For mig har denne symbolbrug uundgåeligt en religiøs klang.

Alt i alt sammensætter euroens semiotik et

specifikt værdisæt og skaber ideen om et højere formål. Euroen fremstiller sig selv som tjener af det fælles bedste og konstruerer ideen om en europæisk moral, der har rødder både i kristendommen og i det antikke Grækenlands civilisation. Euroen hævder eksistensen af et fælles verdenssyn, der har sin oprindelse udenfor individet og hvis formål må tænkes at være at legitimere eksistensen af euroen og det europæiske projekt som sådan.

Euroen og det paradoksale forhold til nationalstaten

De mest slående ligheder mellem euroens budskab og Baumanns multikulturelle trekant træder frem, idet relationen til nationalstaten tages i betragtning. Dette bliver særlig tydeligt, når euroens symbolik sammenlignes med forskellige definitioner af nationalstaten. Anthony D. Smith er den første jeg vil inddrage i denne sammenhæng. Hans definition er særligt anvendelig, fordi den inkluderer både de rationelle og de romantiske ideer, som nationalstaten er sammensat af.

"The nation as a named population, sharing an historical territory, common myths and historical memories, a mass culture, a common economy and common legal rights and duties for all members" (Smith, 1991:14).

Som allerede nævnt bruger euroen symboler, der spiller på forestillingen om en fælles historisk oprindelse og en kollektiv kulturarv. Aspektet af en fælles økonomi er tilstedeværende i euroens egen eksistens, og referencer til det territoriale tilhørsforhold kan findes i de geografiske europakort, som findes på både mønter og sedler. Euroen bruger tilsyneladende en række symboler, der oftest tilskrives nationalstaten. Hvad der er mere tankevækkende er, at det rationelle aspekt af retigheder og pligter er sværere at spore i euroens semiotiske budskab. Det er overvejende de følelsesladede elementer fra den nationale

kontekst, der optræder på euroen.

Euroens symbolik skaber et billede af Europa, som et geografisk rum, der samler det europæiske folk. Et Europa, hvor folk føler sig forbundet, selvom de ikke kender hinanden. Robert Kalinas ønske om, at skabe *a feeling of commonality, of belonging* har i det foregående indtaget proportionerne af at opbygge et horisontalt kammeratskab. Dette har tydelige paralleller til Benedict Andersons begreb *imagined community*, som karakteriserer det fundamentale i ideen om en national bevidsthed (Anderson, 1991:6-7). På baggrund af dette kunne det virke som om euroen forsøger at skabe en form for europæisk bevidsthed. Nationalstaten danner rammerne for en national identitet og på lignende måde konstruerer euroen et billede af Europa, der henviser til et europæisk fællesskab baseret på tilstedeværelsen af en europæisk identitet. Hvorvidt de ikke-eksisterende bygninger på euroens sedler vil være i stand til at skabe det samme følelsesmæssige tilhørsforhold som den ukendte soldats grav, er dog stadig et ubesvaret spørgsmål (ibid.:9-10).

Ved første øjekast ser det ud til, at planen er at opløse de nationale opdelinger og overkomme splittelser indenfor den europæiske union. Broerne, dørene og vinduerne er alle rekonstruktioner af elementer fra, hvad der tidligere har været erklæret for nationale bygninger, men nu er de transformeret til ukendelighed. Samtidig er den ene side af euro-mønterne alligevel helliget nationale motiver. Derved er eksistensen af nationalstaterne ikke bare anerkendt, men også reificeret. Det er en generel tendens, at symbolerne valgt af de enkelte stater til at pryde bagsiden af euro-mønten er af stærk national karakter – Irland har valgt den irske harpe, hollænderne viser et portræt af deres dronning og Frankrig et billede af *Marianne*, mens Tyskland viser både deres ørn og Brandenburger Tor (Hyperlink 7). Nationalstatens betydning bliver understreget

og begrebet *unity in diversity* er tydeligvis fortolket som *unity in national diversity*.

Euroen viser tegn på et paradoksalt forhold mellem Europa og nationalstaterne. Som allerede påpeget prøver euroen at overtage symboler, der almindeligvis er relateret til nationalstaten, men samtidig reificerer den de nationale enheder. De kløfter som broerne er tiltænkt at krydse er først og fremmest de nationale grænser, men samtidig ser det ud som om at euroen er med til at tegne de samme linier op igen.

Euroen – en anspændt forening

Dekonstruktionen af euroens symbolik i konfrontationen med den multikulturelle trekant tyder på, at euroen ikke fremstiller det europæiske projekt, som hverken etnisk, religiøst eller nationalt neutralt. Tværtimod komplicerer euroens formidling af enheden Europa spændingerne i den multikulturelle trekant ved at blande sig i de tre kategoriers nøgleelementer og ydermere introducere endnu en reificeret identitet: den europæiske identitet.

Brugen af symboler, der refererer til fælles historie, kulturarv og fremtidig skæbne skaber rammerne for et *imagined community*. Euroen leverer samtidig en særdeles værdiladet repræsentation af Europa – for eksempel den privilegerede position for vestlig kristendom og ideen om en civilisation med rødder i det antikke Grækenland. Dette stiller ikke blot spørgsmål til graden af lighed indenfor Europa, men drager også tydelige grænser udadtil. Det er vigtigt, at have for øje, hvilke konsekvenser denne eksklusivitet kan føre med sig – i forhold til religiøse minoriteter og indvandrere, såvel som i relation til EUs udvidelse mod øst og i skabelsen af en os-den anden dikotomi i et globalt perspektiv.

Eurosymbolikkens dominerende appel til de følelsesmæssige spektre minder mig om den specifikke brug af symboler, som Walker Connors påpegede i forbindelse med hans

begreb *ethnonationalism* (Connor, 1993). Den rationelle dimension af euroen som symbolsk budbringer findes kun i kraft af dens økonomiske funktion. Det politiske aspekt er endog endnu sværere at spore i euroens semiotik, men dette afskærer ikke muligheden for at euroens rolle i allerhøjeste grad kan anses for at være politisk ladet. I perspektivet af Connors teori kunne tilskyndelsen til at frembringe en europæisk tilhørsfølelse, udover at legitimere eksistensen af euroen, også åbne op for en mere omfattende politisk integration indenfor rammerne af EU. Spørgsmålet er om euroen med sine ikke-eksisterende bygninger og uafklarede forhold til nationalstaten er i stand til at sætte følelser i gang på samme måde, som Connor mener at nationale symboler har været (Connor, 1993:384).

BRO MELLEM IDENTITETER?

Ved dekonstruktionen af euroens symbolik viser dens budskab sig at indebære en tiltagende antagonisme. Euroens symbolsprog både udfordrer og reificerer de traditionelle kategoriseringer i form af nationalstaten, samt etniske og religiøse grupperinger. Euroen overtager symboler og ideer fra det som den forsøger at sætte sig ud over. Idet, der spilles på de gamle nationale opdelinger forstærkes deres betydning og kløfterne, som det er hensigten at slå bro over, bliver kun dybere. På niveauet af det europæiske fællesskab appellerer euroen samtidig til følelser af fælles herkomst og kulturelle karaktertræk. Således legitimerer den de elementer, der normalt er associeret med etniske grupperinger, som værende afgørende i formationen af økonomisk og politisk organisation, hvilket har stærke paralleller til nationalstatens logik. Desuden skaber euroens værdiladede fremstilling af, hvad en europæisk identitet implicerer, en ide om en forudbestemt eksklusivitet. Dette står i vejen for at den europæiske enhed kunne fungere som et neutralt rammeværk, hvorunder der kunne bygges bro mellem forskellige identiteter. Ligeledes, som euroen reificerer allerede eksisterende identiteter, konstruerer den bevidst en ny identitet, hvilket skaber en spænding, der komplicerer brobygningsprocessen. Dette sætter spørgsmålstegn ved påstandene om genemsigtighed og tilgængelighed internt såvel som eksternt.

Set fra Baumanns multikulturelle vinkel viser euroens budskab sig også at være problematisk. Den instrumentelle brug af symboler i hensigten at skabe loyalitet, forudsætter opfattelsen af verden som værende en social konstruktion, men samtidig fastholdes der et tydeligt essentialistisk synspunkt i kommunikationen. I stedet for at tilbyde en forståelse af identitet som foranderlig og fleksibel, reificerer euroen kategorierne i den multikulturelle trekant som naturaliserede enheder og tilføjer den fjerde kategori – ideen om en europæisk identitet. Reificeringen af allerede eksisterende skel er i fare for at forhindre muligheden for identiteter, der går på tværs af dominerende grupperinger. Euroens budskab præsenterer ikke ligefrem Europa, som et kulturelt neutralt mødested, hvor individer kan forhandle deres identiteter efter egne præferencer. Desuden konstruerer den ensidige formulering af en europæisk identitet – baseret på en vestlig, kristen model – indirekte en fare for at lægge fundamentet for et ulige samfund.

Drøm eller virkelighed?

I udarbejdelsen af denne artikel havde jeg en tilbagevendende uafklaret følelse i forhold til euroens emotionelt ladede budskab. Der manglede noget? Budskabet havde ikke umiddelbart den stærke indvirkning, som var implicit i optegnelsen af euroens symbolik. De ikke-eksisterende bygninger og den anonyme, nærmest kliniske renhed i de konstruerede motiver, samt i de nys trykte mønter og pengesedler, fjernede ideerne endnu længere væk fra virkeligheden. Er det blot et luftkastel eller reificerer euroen virkelig den europæiske union og ideen om en europæisk identitet? Vil euroen – i rollen som en symbolsk budbringer – nogensinde have den forventede effekt? Kan de nøje udtænkte symboler med en nærmest rationaliseret emotionalitet få indflydelse på længere sigt? Vil euroen få betydning set i det bredere perspektiv? Det vil kun blive muligt over tid at svare på disse spørgsmål og det vil desuden kræve en kvalitativ undersøgelse at forstå euroens fulde omfang. Foreløbig må vi nøjes med at spørge os selv:

Føles euroen som EU i hånden og vil den nogensinde kunne skabe forestillingen om det europæiske fællesskab som et *imagined community* i din bevidsthed?

LITTERATUR

- Anderson, Benedict (1983): *Imagined Communities*. London: Verso (2nd edition, 1991).
- Baumann, Gerd (1999): *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*. London: Routledge.
- Bellah, Robert (1966): *Civil Religion in America*. In: *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences* 95: 1-21.
- Connor, Walker (1993): *Beyond Reason: The Nature of Ethnonational Bond*. In: *Ethnic and Racial Studies* 16:3 (p.373-89).
- CEC Commission of the European Communities (1998): *Communication from the Commission: on the information strategy for the Euro*. Luxembourg, OOEPEC.
- Den Boer, Pim (1996): *Europe to 1914: the making of an idea*. In: Wilson, K. & van der Dussen, J.: *The History of the Idea of Europe*. London: Routledge.
- Kihlstrom, John (2001): *Conversion to the Euro: A loss of Collective Memory?* (<http://socrates.berkeley.edu/~kihlstrm/euro.htm>)
- Löfgren, Orvar (1989): *The Nationalization of Culture*. In: *Etnologia Europaea. Journal of European Ethnology*. vol. XIX (p.5-24), ed. Bjarne Stoklund og Peter Niedermüller. Copenhagen, Museum Tusulanum Press.
- Odermatt, Peter (1991): *The Use of Symbols in the Drive for European Integration*. In: *Yearbook of European Studies* vol. 4 (p.217-238).
- Reid, T.R. (2001): *Bridge-Building Leaves Space for National Pride*. In: *The Washington Post*, December 31 (<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn>).
- Schmid, John (2001): *Etching the Notes of a European Identity*. In: *International Herald Tribune* (<http://iht.com/cgi-bin/generic.cgi>).
- Shore, Chris (2000): *Building Europe – The Cultural Politics of European Integration*, London: Routledge.
- Smith, Anthony D. (1991): *National Identity*. London: Penguin.
- Szasz, André (1991): *The Currency as a Symbol of National and European Identity*. In: *Yearbook of European Studies* vol. 4 (p.35-39).

Hyperlinks

Hyperlink 1: http://www.geomancy.org/ezines/ezine_3/ezine_3a.html

Hyperlink 2: <http://stacks.msnbc.com/news/677984.asp>

Journalist unknown: *Euro design aims to connect nations*. Msnbs news, December 26, 2001.

Hyperlink 3: <http://europa.eu.int/euro/html/rubrique-cadres.html?pag=rubrique-default5.html&lang=5&rubrique=100&chap=16>

Hyperlink 4: http://europa.eu.int/comm/mediatheque/photo/euro_en.html

Del af EU Kommissionens informationskampagne i forbindelse med introduktionen af euroen.

Hyperlink 5: www.euro.ecb.int Den Europæiske Centralbanks hjemmeside

Hyperlink 6: <http://www.nejtilllemu.com/danskdebatt.htm#english>

Svensk anti-euro kampagne. Indeholder referencer til den danske afstemning om euroen. Forskellige artikler m.m.

Hyperlink 7: http://news6.thdo.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2001/euro_cash/national.stm

BBC news – tema: the Launch of the Euro.

Note:

1. Dette afsnit sammenfatter centrale ideer formidlet af euroens informationskampagne (Hyperlink 2, 4, 5) og udtalelser fra designere og andre involverede i euroens udformning overvejende fundet i en række interviewbaserede avisartikler skrevet op til euroens introduktion i januar 2002 (Read, 2001; Schmid, 2001; Kihlstrom, 2001).

Lisa Rosén er cand. mag.-studerende i Europæisk Etnologi ved Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet. P.T. på et 1-årigt studieophold ved den tværfaglige og internationale afdeling ISHSS ved Amsterdam Universitet.

Har bl.a. arbejdet med : Etnicitet, nationalisme-teori, EU og konstruktioner af et fælles Europa.